

VAIKŲ, GYVENANČIŲ GLOBOS NAMUOSE, SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ RAIŠKOS YPATUMAI

Dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities 20, Vilnius LT-08303
Telefonas (85) 271 4716
Elektroninis paštas sdk@mruni.lt

Renata Paigozina

Socialinio darbo programos magistrantė
Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities 20, Vilnius LT-08303
Telefonas (85) 271 4716
Elektroninis paštas sdk@mruni.lt

Santrauka

Straipsnio tikslas – atskleisti globos namų vaikų socialinių įgūdžių raiškos ypatumus. Straipsnyje pateikiamas pasirinktų socialinių įgūdžių (bendravimo, veiklos ir bendradarbiavimo) teorinis pagrindimas. Siekiant pagrįsti pasirinktų įgūdžių tinkamumą taikytas faktorinės analizės pagrindinių komponentų metodas. Atlikta faktorinė analizė patvirtino skirtų bendravimo, veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžių reikšmingumą. Pristatomame tyrime atskleidžiama globos namų vaikų bendravimo (percepcinių, komunikacinių, interakcinių), veiklos ir bendradarbiavimo (veiklos planavimo, veiklos organizavimo bei vertinimo, dalyvavimo grupės veikloje) įgūdžių ypatumai. Taip pat išryškunami tie įgūdžiai, kurių daugiausia stokoja tiriamieji.

Pagrindinės sąvokos: socialiniai įgūdžiai, percepciniai, komunikaciniai, interakciniai, veiklos planavimo, veiklos organizavimo ir vertinimo, darbo grupėje įgūdžiai

Įžanga

Spartūs visuomenės pokyčiai, didėjantis gyvenimo tempas kelia dabarties žmogui vis sudėtingesnius gyvenimo uždavinius, reikalaujančius gebėjimų adaptuotis kaitos procese, realiame gyvenime bei efektyviai veikti esant konkrečioms socialinėms sąlygoms. Natūralu, kad tokioje dinamiškoje visuomenėje vis aktualesnė tampa asmens kompetencijos ugdymo svarba. Be abejo, vien tik akademinė kompetencija negali garantuoti asmens socialinio prisitaikymo visuomenėje. Gyvenimo patirtis rodo, kad sėkmingųjų gretose dažniau atsiduria tie, kurie sugeba tinkamai susiorientuoti socialinėse situacijose bei efektyviai dalyvauti socialinėse tarpusavio sąveikose ir geba išreikšti save vadovaudamiesi bendradarbiavimo kultūra. Socialinis asmens kompetentingumas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, užtikrinančių asmens savarankiškumą ir bendruomeniškumą bei padedančių įveikti kylančius sunkumus ir prisitaikyti kintančioje socialinėje aplinkoje.

Pastaruoju metu tiek pasaulio, tiek Lietuvos socialiniai mokslai vis daugiau dėmesio skiria asmens socialinės kompetencijos problemai. Nemažai vietos skiriama ir asmens socialiniams įgūdžiams, kaip socialinės kompetencijos pagrindui. Socialiniai įgūdžiai glaudžiai susiję su asmens gebėjimu valdyti socialines situacijas, efektyviai spręsti įvairias gyvenimiškas problemas, sėkmingai adaptuotis naujoje besikeičiančioje aplinkoje, atitinkamai veikti aplinką ar net keisti ją. Vadinasi, ugdant socialinius įgūdžius gerėja asmens socialinio funkcionavimo galios, didėja asmens potencinės galimybės dalyvauti visuomenės gyvenime. Be to, susiformavus socialiniams įgūdžiams padidėja asmens pasitikėjimas savimi, jis efektyviau ima veikti esant probleminei situacijai, laisviau bendrauti esant formalioms

ir neformalioms tarpusavio sąveikoms, kurti veiksmingus tarpusavio santykius bei efektyviai bendradarbiauti esant bendrajai grupinei veiklai (Hughes, 1990; Mehl, 1995, Merrell, Gimbel, 1998 ir kt.). Ši problema itin aktuali sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, efektyvaus funkcionavimo visuomeniniame gyvenime problemas. Todėl neatsitiktinai nemažai autorių (Lisina, 1990; Cicchetti, Toth, Hennessey, 1993, Samošonok, 2005 ir kt.), nagrinėjančių globos namų vaikų socialinę situaciją, iškelia socialinių įgūdžių ugdymo aktualumą, kaip svarbų asmens socializacijos veiksnį.

Nors atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje įvyko esminių globotinių socializacijos ir ugdymo pokyčių, tačiau dirbant su tėvų globos netekusiais vaikais vis dar neefektyvi ugdymo sistema bei nesukuriama tinkama edukacinė bei psichologinė aplinka, būtina formuojant socialinius įgūdžius ir rengiant globotinius savarankiškam gyvenimui (Samošonok, Žukauskienė, 2005). Be to, mokslinių tyrimų analizė rodo, kad socialiniams įgūdžiams globos namuose ugdyti kol kas nėra skiriama pakankamai dėmesio.

Kita vertus, analizuojant mokslinius tyrimus paaiškėjo, kad Lietuvoje globos namų vaikų socialinių įgūdžių problema mažai tyrinėta. Kai kurie tyrėjai, pasirinkę globos namų vaikų socialinės adaptacijos, kompetencijos problematiką, nagrinėja atitinkamus socialinių įgūdžių aspektus: bendravimo įgūdžių ugdymo efektyvumą (Goštautas, 2005), vaiko emocinę raidą netekus tėvų (Pileckaitė-Markovienė, Lazdauskas, 2007; Radzevičienė, 2006), savęs vertinimo, mokyklinės adaptacijos, bendravimo, bendradarbiavimo problemas (Braslauskienė, 2000; Kaffemanas, 2000; Samošonok, 2005 ir kt.). Todėl tikslinga atlikti tyrimą, kuris atskleistų globos namų ugdytinių socialinių įgūdžių raiškos ypatumus, parodytų, kokių socialinių įgūdžių vaikai stokoja, ir atkreipti dėmesį į šių įgūdžių ugdymo svarbą.

Dėl tos priežasties **tyrimo objektu** buvo pasirinkta globos namų vaikų socialiniai įgūdžiai.

Straipsnio tikslas – atskleisti globos namų vaikų socialinių įgūdžių raiškos ypatumus.

Tyrimo metodai:

Teoriniai. Mokslinės literatūros, pasirinktos temos klausimais, analizė, vertinimas ir apibendrinimas padėjo skirti socialinius įgūdžius, užtikrinančius asmens veiksmingą tarpusavio sąveiką, bei sudaryti tyrimo instrumentariją.

Empiriniai. Globos namų vaikų apklausos raštu metodas (instrumentas – klausimynas), kuriuo siekta išsiaiškinti globos namų vaikų bendravimo: percepcinių (bendravimo situacijos pažinimo), komunikacinių (kontakto užmezgimo, kontakto (verbalinio ir neverbalinio) palaikymo), interakcinių (empatijos, konfliktų sprendimo, savireguliacijos), veiklos ir bendradarbiavimo (veiklos planavimo, jos organizavimo ir vertinimo, bei dalyvavimo grupės veikloje) įgūdžių raiškos ypatumus. Klausimyno autorės – pačios tyrėjos.

Statistiniai. Faktorių analizė padėjo pagrįsti skirtų socialinių įgūdžių reikšmingumą; aprašomosios statistikos metodai (dažnių pasiskirstymo analizė). Surinktų duomenų statistinė analizė buvo atlikta naudojant SPSS (Statistical Package for Social Science) programinės įrangos 12.0 versiją.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Buvo tirta 105 dvylikos – šešiolikos metų globos namų ugdytiniai, gyvenantys Anykščių, Ukmergės, Varėnos, Kauno rajonų globos namuose. Tyrimas vyko 2008 m. rugsėjo – spalio mėnesiais.

Teorinis tyrimo pagrindimas

Sociologijos, psichologijos, edukologijos darbuose socialinių įgūdžių problema dažniausiai nagrinėjama atsižvelgiant į asmens veiklą ir santykius. Daugelis tyrinėtojų socialinius įgūdžius apibrėžia kaip asmens gebėjimą efektyviai funkcionuoti esant įvairiems veiklos lygiams bei socialinėms sąveikoms, kai efektyvumas pripažįstamas ne tik paties individo, bet ir kitų individų (Rubin, Rose-Krasnor, 1992; Argyle, 1996; Lekavičienė, 2000 ir kt.). Todėl neatsitiktinai mokslinėje literatūroje socialiniai įgūdžiai dažniausiai siejami su asmens santykiais su kitais žmonėmis, veikla. Vadinasi, nustatant globos namų ugdytinių socialinių įgūdžių turinį, pagrindu galima laikyti šias santykių sritis, leidžiančias skirti bendravimo, veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžius.

Daugelis tyrinėtojų (Andrejeva, 1997; Suslavičius, 1998; Želvys, 1995; Aukštkalnytė, 2000; Rean, Kolominski, 2000 ir kt.) skiria tris pagrindines bendravimo funkcijas: *percepcinę* (padedančią įvertinti sąveikos dalyvių elgesį, sąveikos sąlygas ir suteikiančią galių asmeniui adekvačiai atsakyti), *komunikacinę* (padedančią keisti informaciją, naudojant verbalinę ir neverbalinę kalbą), *interakcinę* (apimančią tarpusavio sąveiką, kurios pagrindu laikoma empatijos, konfliktų sprendimo, savireguliacijos įgūdžiai). Todėl skiriant bendravimo įgūdžių grupes buvo pasirinktos šios bendravimo funkcijos, padėjusios skirti *percepcinius*, *komunikacinius* ir *interakcinius* įgūdžius.

Remiantis G. M. **Andrejev** (1997), J. **Fiske** (1997), D. **Aukštkalnytės** (2000) ir kt. darbais **percepcinių** įgūdžių pagrindu laikyta *bendravimo situacijos įvertinimo* įgūdžiai, apimantys partnerių savo emocinės būsenos bei elgesio, bendravimo situacijos pažinimą ir įvertinimą.

Mokslinėje literatūroje analizuojant **komunikacinius įgūdžius** atkreipiamas dėmesys į *kontakto užmezgimo* ir *kontakto (verbalinio ir neverbalinio) palaikymo* įgūdžius. Kontakto užmezgimo įgūdžių pagrindu laikomas asmens iniciatyvumas, pasireiškiantis siekimu užmegzti ryšį su kitu žmogumi (Merrell, Gimbel, 1998). To besimokydamas vaikas, E. **McGinnis**, **A. P. Goldstein** (1990) nuomone, pratinasi prisistatyti ir įsiterpti į kitų pokalbį arba veiklą, taip pat gerai jaustis tarp svetimų žmonių. Ne mažiau svarbu esant reikalui mokėti kreiptis pagalbos į kitus žmones.

Kontakto (verbalinio ir neverbalinio) palaikymo įgūdžiai užtikrina bendravimo tąsą. Komunikacinių įgūdžių pagrindu laikomas gebėjimas taikyti verbalinius ir neverbalinius bendravimo būdus (R.F. Verderber, K.S. Verderber, 1998, Argyle, 1994, Grebliauskiene, 1999, Johnson, 2003 ir kt.). Tačiau vien informacijos perdavimo teorija nepakankamai giliai atskleidžia komunikacijos esmę, nes informacija ne tik perduodama, bet ir abipusiai veikia bendravimo dalyvius. Todėl informacija turi būti perduodama ne tik žodžiais, juos lydintiais gestais, mimika, bet ir padėti kurti palankią tarpusavio bendravimo atmosferą, skatinančią konstruktyvią tarpusavio sąveiką. Todėl neatsitiktinai *kontakto (verbalinio ir neverbalinio) palaikymo* įgūdžių pagrindu laikomas santykių humaniškumas, išreiškiamas dorinėmis vertybėmis: mandagumu, dėmesingumu, empatiškumu, tolerancija ir kt. (Rogers, 2001; Žemaitis, 1998; Rosenbergas, 2000; Maršalas, 2002 ir kt.).

Palaikant verbalinį kontaktą svarbu gražiai, maloniai kalbėti, nevertoti nederamų žodžių, nepertraukinėti kalbančiojo, aiškiai reikšti savo mintis. Svarbiausios neverbalinio bendravimo apraiškos – kito išklausa, tinkamas kalbėjimo tonas ir tempas, akių kontakto nevengimas.

Socialinė **interakcija** pasireiškia bendraujančiųjų poveikiu vienas kitam. Siekiant sukurti konstruktyvią tarpusavio sąveiką svarbu gebėti įsijausti į kito žmogaus būseną, jo situaciją. Žmogiški ryšiai neįmanomi be *empatijos*, kuri yra daugelio sprendimų ir poelgių pamatas. D. **Golemano** nuomone, gebantieji įsijausti į kitų žmonių jausmus „turi geresnę socialinę „klausą“, leidžiančią geriau suvokti kitų poreikius, troškimus“ (2001, p. 64). Be to, svarbu ne tik suvokti kito žmogaus emocinę būseną, sugebėti į ją įsijausti, bet esant reikalui pasiūlyti savo pagalbą.

Esant tarpasmeninei sąveikai dažnai kyla įvairūs konfliktai, kuriuos svarbu mokėti konstruktyviai spręsti. Nekonstruktyviai sprendžiami konfliktai dažniausiai išplinta, aplenkia konfliktą sukėlusią priežastį, sprendimų būdai būna destruktivūs (Baršauskienė, Janulevičiūtė, 1999; Grišina, 2000; Ignatavičienė 2003 ir kt.). *Konstruktyvūs konflikto sprendimo įgūdžiai* suteikia galimybę asmeniui susikoncentruoti ties konfliktą sukėlusia priežastimi ir spręsti kilusį konfliktą derybomis bei ieškant kompromisų. Siekiant konfliktą išspręsti, reikia išsiaiškinti kilusią problemą, derinti skirtingus interesus, priimti bendrą sprendimą.

Palaikant tarpusavio sąveiką svarbūs ir *savireguliacijos įgūdžiai*, ne tik padedantys išlaikyti vidinę pusiausvyrą, bet ir suteikiantys galimybę pozityviai sąveikauti su kitais bei konstruktyviai spręsti kylančias problemas. Remiantis V. Žemaičio (1995), D. Golemano (2001), L. Jovaišos (2001) ir kt. darbais, svarbiausiais savikontrolės įgūdžių komponentais laikytina asmens gebėjimas valdyti savo jausmus, laikytis nustatytų normų bei taisyklių, nepasiduoti blogai kitų įtakai, pasipriešinti kitų spaudimui.

Svarbūs socialinių įgūdžių grupėje **veiklos ir bendradarbiavimo** įgūdžiai.

Veiklos įgūdžių grupėje dažniausiai skiriami *veiklos planavimo, jos organizavimo ir vertinimo* įgūdžiai (D.W. Johnson, K.H. Johnson, Smit, 1991; Teresevičienė, Gedvilienė, 1999). Apibrėžiant *veiklos planavimo* vaidmenį, buvo laikytasi požiūrio, kad planuojant veiklą visų pirma svarbu išsikelti aiškų tikslą, kaip svarbų asmens bet kurios veiklos orientyrą, padedantį kryptingai sutelkti jėgas, intensyviau veikti ir siekti rezultato. Kita vertus, ne mažiau svarbu suplanuoti konkrečias veiklas. Suprantama, kad *organizuojant* veiklą svarbu pasirinkti reikiamas priemones jai atlikti, taip pat suvokti, kad veiklos sėkmė priklauso nuo įdėtų pastangų ir kruopščiai atlikti užduotis. *Veiklos rezultatų vertinimo įgūdžiai* padeda asmeniui maksimaliai įsitraukti į veiklą ir efektyviai panaudoti savo galimybes siekiant užsibrėžto tikslo.

Bendradarbiavimo įgūdžiai atspindi tarpusavio sąveiką, atsirandančią tarpusavio veikloje siekiant bendrojo tikslo. Bendradarbiavimas yra daugiau nei buvimas kartu su kitais. Bendradarbiavimas, M. **Teresevičienės** (2003) nuomone, reiškia, kad dirbama išvien, sutelktomis pastangomis. Bendradarbiavimo įgūdžių pagrindu laikomi *įgūdžiai darbo grupėje*: jie padeda asmeniui susikalbėti, dalintis savo patyrimu ir pasinaudoti kitų patyrimu siekiant bendrojo tikslo. Todėl dirbant grupėje svarbu pasitikėti kitais, leisti kitiems pareikšti savo nuomonę, nenuvertinti kitų gebėjimų, minčių, darbų. Taip pat svarbu teikti įvairius siūlymus, domėtis, kaip kitiems sekasi atlikti darbą, pasiūlyti savo pagalbą, esant reikalui dalintis turimomis priemonėmis.

Būtent šie bendravimo, veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžiai buvo pasirinkti tiriant globos namų vaikų socialinius įgūdžius. Siekiant pagrįsti pasirinktų įgūdžių tinkamumą taikytas faktorinės analizės

pagrindinių komponentų metodas. Atlikta faktorinė analizė (1 lentelė) patvirtino skirtų bendravimo, veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžių empirinių apraiškų reikšmingumą (faktorinė reikšmė nuo 0,5 iki 0,7).

1 lentelė. Globos namų vaikų socialinių įgūdžių empirinių apraiškų pasiskirstymas atsižvelgiant į faktorinę reikšmę

Įgūdžiai	Įgūdžių grupės	Empirinės įgūdžių apraiškos	Faktorinė reikšmė		
I. Bendravimo: Percepciniai	Bendravimo situacijos įvertinimo	Įvertina konkrečią bendravimo situaciją	0,534		
		Įvertina kitų emocinę būseną bei dominuojančius jausmus	0,508		
		Prieš ką nors sakydamas, veikdamas, gerai pagalvoja	0,514		
Komunikaciniai	Kontakto užmezgimo	Lengvai užmezga pokalbį	0,590		
		Tinkamai susipažįsta su kitais žmonėmis	0,603		
		Tinkamai įsijungia į pokalbį ar veiklą	0,598		
		Esant reikalui paprašo paslaugos ar pagalbos	0,512		
		Nesijaučia nepatogiai tarp nepažįstamų žmonių	0,544		
	Kontakto (verbalinio ir neverbalinio) palaikymo	Aiškiai reiškia savo mintis	0,507		
		Mandagiai kalbasi su kitais	0,548		
		Nepertraukinėja kalbančiojo	0,511		
		Atidžiai klausosi kito pašnekovo	0,527		
		Nevengia akių kontakto	0,565		
		Kalbėdamas pasirenka tinkamą kalbėjimo toną ir tempą	0,518		
		Interakciniai	Empatijos	Atpažįsta kito žmogaus emocinę būseną	0,561
				Tinkamai atsiliepia į kito jausmus	0,624
Nelaimės ar nesėkmės atveju pasiūlo kitam padėti	0,553				
Konfliktų sprendimo	Aiškinasi, kodėl įvyko nesusipratimas	Ramiai išreiškia savo nuomonę	0,553		
		Būdamas neteisus pripažįsta savo kaltę	0,558		
		Stengiasi susitarti	0,565		
		Stengiasi susitarti	0,510		
Savireguliacijos	Geba pasipriešinti kitų spaudimui, pasakyti „Ne“	Be pykčio, susierzinimo priima kito atsisakymą	0,551		
		Atsidūręs erzinaamoje situacijoje geba susitvarkyti	0,516		
		Nepasiduoda kitų blogai įtakai	0,573		
		Reiškia pyktį be agresijos	0,720		
		Tinkamai nusiramina	0,506		
		Laikosi mandagumo taisyklių	0,640		
		Laikosi mandagumo taisyklių	0,652		
		II. Veiklos ir bendradarbiavimo	Veiklos planavimo	Geba išsikelti aiškų veiklos tikslą	0,541
				Geba išsikelti įgyvendinamą veiklos tikslą	0,535
				Moka planuoti savo veiklą	0,502
Veiklos organizavimo ir vertinimo	Moka pasirinkti reikiamas veiklos priemones		Užduotis atlieka savo noru	0,594	
			Supranta, kad veiklos sėkmė priklauso nuo įdėtų pastangų	0,615	
			Užduotis atlieka kruopščiai	0,521	
			Blogai atlikęs užduotį ją atlieka iš naujo	0,588	
			Įsivertina veiklos rezultatus	0,536	
			Įsivertina veiklos rezultatus	0,606	
Dalyvavimo grupės veikloje	Noriai įsijungia į grupės veiklą		Teikia įvairius pasiūlymus, kaip atlikti užduotį	0,568	
			Domisi kaip kitiems sekasi atlikti darbą	0,607	
			Pasiūlo pagelbėti kitam, jei pagalba reikalinga	0,617	
			Dalinasi turimomis priemonėmis	0,590	
			Leidžia kitiems išreikšti savo nuomonę	0,541	
			Tarasi su kitais	0,581	
			Nenuvertina kitų žmonių	0,629	
			Sako komplimentus	0,591	
			Sako komplimentus	0,528	
			Pasitiki kitais	0,520	

Vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinių įgūdžių tyrimo rezultatai

Siekiant atskleisti globos namų vaikų socialinių įgūdžių raiškos ypatumus, pagrindinis dėmesys buvo sutelktas į bendravimo (percepcinius, komunikacinius, interakcinius), veiklos ir bendradarbiavimo (veiklos planavimo, veiklos organizavimo, dalyvavimo grupės veikloje) įgūdžius. *Vertinimo kriterijumi*

laikytas įgūdžius atitinkančių empirinių elgesio apraiškų pasireiškimo stabilumas: pasireiškia labai dažnai, dažnai, retai ir labai retai. Šis vertinimo kriterijus buvo pasirinktas todėl, kad socialinių įgūdžių konstruktas siejamas su asmens elgesio veiksmingumu.

Percepciniai įgūdžiai. Kaip jau minėta anksčiau, nustatant vaikų percepcinių įgūdžių raiškos ypatumus pagrindinis dėmesys buvo kreipiamas į *bendravimo situacijos pažinimo įgūdžius*. Buvo aiškkinamasi, ar dažnai vaikai įvertina konkrečią bendravimo situaciją, kitų emocinę būseną bei dominuojančius jausmus ir ar prieš ką nors sakydami arba veikdami gerai pagalvoja (2 lentelė).

2 lentelė. Globos namų vaikų percepcinių įgūdžių raiškos ypatumai (sk., proc.)

Empirinės apraiškos	Raiškos stabilumas			
	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Įvertina konkrečią bendravimo situaciją	19 18,1	42 40,0	36 34,3	8 7,6
Įvertina kitų emocinę būseną bei dominuojančius jausmus	14 13,3	58 55,2	26 24,8	7 6,7
Prieš ką nors sakydamas, veikdamas gerai pagalvoja	7 6,7	32 30,5	60 57,1	6 5,7

Tyrimu atskleista, kad daugiau nei pusė (62,8 proc.) vaikų, gyvenančių globos namuose, prieš ką nors sakydami ar veikdami gerai pagalvoja. Tačiau akivaizdu ir tai, kad daugiau nei trečdalis jų (37,2 proc.) retai taip pasielgia. Be to, pastebėta, kad daugiau nei pusė (nuo 58,1 proc. iki 68,5 proc.) globos namų ugdytinių retai įvertina konkrečią bendravimo situaciją ir geba įvertinti kitų emocinę būseną bei dominuojančius jausmus. Todėl galima manyti, kad šie vaikai stokoja tam tikro socialinio įžvalgumo. Tai gali sukelti ir kitų bendravimo problemų.

Komunikaciniai įgūdžiai. Tiriant vaikų komunikacinius įgūdžius analizės objektu buvo pasirinkta kontakto užmezgimo bei kontakto (verbalinio ir neverbalinio) palaikymo įgūdžiai. Buvo aiškkinamasi, ar dažnai vaikams pasiseka tinkamai užmegzti ir palaikyti kontaktą (3 lentelė).

3 lentelė. Globos namų vaikų komunikacinių įgūdžių raiškos ypatumai (sk., proc.)

Įgūdžių grupės	Raiškos stabilumas				
	Empirinės apraiškos	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Kontakto užmezgimo	Lengvai užmezga pokalbį	1 1,0	17 16,2	75 71,4	12 11,4
	Tinkamai susipažįsta su kitais	3 2,9	56 53,3	33 31,4	13 12,4
	Tinkamai įsijungia į pokalbį arba veiklą	11 10,5	57 54,3	29 27,6	8 7,6
	Esant reikalui paprašo paslaugos arba pagalbos	8 3,7	42 40,0	51 48,6	10 9,5
	Nesijaučia nepatogiai tarp nepažįstamų žmonių	6 5,7	35 33,3	52 49,5	12 11,4
	Kontakto palaikymo	Aiškiai reiškia savo mintis	5 4,8	41 39,0	48 45,7
Mandagiai kalbasi su kitais		20 9,2	40 38,1	36 34,3	16 15,2
Nepertraukinėja kalbančiojo		14 13,3	34 32,4	46 43,8	11 10,5
Atidžiai klausosi kito pašnekovo		5 4,8	41 39,0	52 49,5	7 6,7

Gauti rezultatai rodo, kad daugumai (nuo 58,1 iki 82,8 proc.) globos namų ugdytinių nėra sunku užmegzti pokalbį ir esant reikalui paprašyti pagalbos, taip pat didelė dalis jų (60,9 proc.) gerai jaučiasi tarp nepažįstamų žmonių. Tačiau daugiau nei pusei jų (nuo 56,2 proc. iki 64,8 proc.) retai pavyksta tinkamai susipažinti su kitais žmonėmis ir tinkamai įsijungti į pokalbį arba veiklą. Gauti duomenys sutampa su kitų tyrėjų (Leliūgienė, 2003 ir kt.) panašiomis išvadomis, kad šeimiems vaikams sunkiau sekasi tinkamai užmegzti kontaktą. Be to, jie dažniau linkę laukti kitų rodomos iniciatyvos.

Kita vertus, išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad globos namų vaikų įgūdžiai palaikyti kontaktą yra šiek tiek geresni, negu jų užmegzti. Nustatyta, kad daugiau nei pusė tirtų vaikų bendrau-

dami atidžiai klausosi kito pašnekovo (56,2 proc.), nepertraukinėja kalbančiojo (54,3 proc.), geba aiškiai reikšti savo mintis (56,2 proc.). Tačiau akivaizdu ir tai, kad nemaža dalis jų (nuo 43,8 iki 45,7 proc.) šių įgūdžių stokoja. Todėl galima teigti, kad aktualu ugdyti globos namų vaikų tiek kontakto užmezgimo, tiek ir palaikymo įgūdžius.

Interakciniai įgūdžiai. Tiriant interekcinius įgūdžius dėmesys buvo sutelktas į šias įgūdžių grupes: empatijos, konfliktų sprendimo ir savireguliacijos (4 lentelė).

4 lentelė. Vaikų interakcinių įgūdžių ypatumai (sk., proc.)

Įgūdžių grupės	Raiškos stabilumas				
	Empirinės apraiškos	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Empatijos	Atpažįsta kito žmogaus emocinę būseną	17 16,2	44 41,9	39 37,1	5 4,8
	Tinkamai reaguoja kito jausmus	18 17,1	41 39,0	33 31,4	13 12,4
	Nelaimės ar nesėkmės atveju pasisiūlo kitam padėti	5 4,8	27 25,7	48 45,7	25 23,8
Konfliktų sprendimo	Aiškinasi, kodėl įvyko nesusipratimas	7 6,7	48 45,7	43 41,0	7 6,7
	Ramiai išreiškia savo nuomonę	13 16,2	44 41,9	36 34,3	8 7,6
Savireguliacijos	Būdamas neteisisu pripažįsta savo kaltę	17 16,2	49 46,7	34 32,4	5 4,8
	Stengiasi susitarti	4 3,8	31 29,5	58 55,8	12 11,4
	Geba pasipriešinti kitų spaudimui, pasakyti „Ne“	8 7,6	26 24,8	43 41,0	28 26,7
	Be pykčio, susierzinimo priima kito atsisakymą	5 4,8	31 29,5	50 47,6	19 18,1
	Susidūręs su jį erzinančia situacija geba susitvarkyti	6 5,7	46 43,8	40 38,1	13 12,4
	Nepasiduoda blogai kitų įtakai	6 5,7	31 29,5	46 43,8	22 21,0
	Reiškia pyktį be agresijos	9 8,6	43 41,0	42 40,0	11 10,5
	Tinkamai nusiramina	7 6,7	35 33,3	55 52,4	8 7,6
	Laikosi mandagumo taisyklių	3 2,9	43 41,0	48 45,7	11 10,5

Apžvelgus rezultatus galima pastebėti, kad vaikų, gyvenančių globos namuose, *empatijos* įgūdžių lygis nėra aukštas. Nors šie vaikai yra neabejingi kitų nelaimei ir nesėkmėms: daugiau nei pusė jų (69,5 proc.) nelaimės arba nesėkmės atveju dažnai pasisiūlo kitam padėti. Tačiau daugiau nei pusė jų retai supranta kito žmogaus emocinę būseną ir geba tinkamai atsižvelgti į kito žmogaus jausmus. Taigi tyrimo duomenys įtikina, kad svarbu ugdyti globos namų vaikų gebėjimą pajusti ir suprasti kito žmogaus emocinę būseną.

Tyrimo duomenimis buvo atskleista, kad globos namų ugdytiniai stokoja *konfliktų sprendimo įgūdžių*. Nors nemaža dalis vaikų (69 proc.) stengiasi susitarti, tačiau daugiau nei pusė jų (nuo 52,4 iki 62,9 proc.) retai aiškina, dėl kokių priežasčių įvyko nesusitarimas ir ramiai išsako savo nuomonę, taip pat būdami neteisiūs retai pripažįsta savo kaltę. Tai rodo, kad globotiniai nemoka tinkamai spręsti tarpusavio santykių problemų, o tai gali sukelti konfliktinių situacijų bendraujant su kitais žmonėmis. Daugelis tyrėjų (Grišina, 2000; Ignatavičienė, 2003 ir kt.) teigia, kad konflikto metu svarbu išsiaiškinti nesusipratimo priežastis bei ieškoti konstruktyvių konflikto sprendimo būdų. Išsiaiškinus pozicijas bus geresnė terpė toliau bendrauti.

Nustatyta, kad globos namų ugdytinių *savireguliacijos įgūdžių* lygis yra aukštesnis nei konfliktų sprendimo ir empatijos įgūdžių. Dauguma šių vaikų (daugiau negu 60 proc.) geba tinkamai nusiraminti, laikosi mandagumo taisyklių, be pykčio ir susierzinimo priima kito atsisakymą. Taip pat daugiau nei pusė tiriamųjų (nuo 64,8 iki 67,7 proc.) geba nepasiduoti blogai įtakai bei pasipriešinti kitų spaudimui. Tačiau akivaizdu ir tai, kad daugiau nei trečdalis vaikų taip elgiasi retai. Be to, apie pusė vaikų (nuo 49,5 iki 49,6 proc.) nurodė, kad susidūrę su erzinančia situacija retai geba susivaldyti ir reikšti pyktį be

agresijos. Tai rodo, kad svarbu mokyti vaikus tinkamai išreikšti savo nepasitenkinimą ir konstruktyviai spręsti kylančius nesutarimus.

Veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžiai. Tiriant šiuos įgūdžius dėmesys buvo kreiptas į veiklos planavimo, jos organizavimo ir vertinimo bei dalyvavimo grupės veikloje įgūdžius. Kaip ir tiriant bendravimo (percepinius, komunikacinius, interakcinius) įgūdžius buvo taikytas tas pat stabilumo kriterijus (5 lentelė).

5 lentelė. Vaikų veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžių ypatumai (sk., proc.)

Įgūdžių grupės	Raiškos stabilumas				
	Empirinės apraiškos	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Veiklos planavimo	Geba išsikelti aiškų veiklos tikslą	10 9,5	51 48,6	42 40,0	2 1,9
	Geba išsikelti įgyvendinamą veiklos tikslą	13 12,4	47 44,8	39 37,1	6 5,7
	Moka planuoti savo veiklą	6 5,7	26 24,8	66 62,9	7 6,7
Veiklos organizavimo ir vertinimo	Moka pasirinkti reikiamas veiklos priemones	6 5,7	24 22,9	60 57,1	15 14,3
	Užduotis atlieka savo noru	5 4,8	47 44,8	42 40,0	11 10,5
	Supranta, kad veiklos sėkmė priklauso nuo įdėtų pastangų	8 7,6	36 34,3	45 42,9	16 15,2
	Užduotis atlieka kruopščiai	8 7,6	37 35,2	56 53,3	4 3,8
	Blogai atlikęs užduotį, ją atlieka iš naujo	28 26,7	51 48,6	25 23,8	1 1,0
	Įsivertina veiklos rezultatus	32 30,5	42 40,0	28 26,7	3 2,9
Dalyvavimo grupės veikloje	Noriai įsijungia į grupės veiklą	7 6,7	48 45,7	37 35,2	13 12,4
	Teikia įvairius siūlymus, kaip atlikti užduotį	18 17,1	44 41,9	39 37,1	4 3,8
	Domisi, kaip kitiems sekasi atlikti darbą	6 5,7	38 36,2	52 49,5	9 8,6
	Pasisiūlo pagalbėti kitam, jei pagalba reikalinga	11 10,5	32 30,5	53 50,5	9 8,6
	Dalinasi turimomis priemonėmis	7 6,7	35 33,3	54 51,4	9 8,6
	Leidžia kitiems išreikšti savo nuomonę	11 10,5	21 20,0	58 55,2	15 14,3
	Tarasi su kitais	8 7,6	30 28,6	49 46,7	18 17,1
	Nenuvertina kitų žmonių	11 10,5	33 31,4	49 46,7	12 11,4
	Sako komplimentus	17 16,2	55 52,4	29 27,6	4 3,8

Išanalizavus tirtų vaikų duomenis apie *veiklos planavimo įgūdžius* nustatyta, kad daugiau nei pusė jų (69,6 proc.) geba susiplanuoti savo veiklą. Tačiau išsikelti aiškų bei įgyvendinamą veiklos tikslą didesnei daliai globotinių (nuo 57,2 iki 58,1 proc.) retai pavyksta. Gauti duomenys sutampa su kitų autorių (Samašonok, Gudonis, 2007) panašiomis išvadomis, kad globos namų ugdytiniai nėra skatinami planuoti savo veiklą, todėl jiems sunku išsikelti aiškų ir įgyvendinamą veiklos tikslą.

Vertinant globos namų ugdytinių *veiklos organizavimo ir vertinimo įgūdžius* pastebėta, kad dauguma vaikų (apie 70 proc.) geba pasirinkti reikiamas veiklos priemones, jie taip pat supranta, kad veiklos sėkmė priklauso nuo įdėtų pastangų. Taip pat daugiau nei pusė globotinių (57,1 proc.) gautas užduotis atlieka kruopščiai, tačiau blogai atlikę užduotį didesnę dalį jų (75,3 proc.) retai imasi ją atlikti iš naujo. Tyrimu atskleista, kad pusė tiriamųjų (50,5 proc.) pateiktas užduotis atlieka noriai, o apie pusę jų (49,4 proc.) tą daro nenoriai. Tai galėtų reikšti, kad pateiktos užduotys jiems yra nepatrauklios arba nesuprantamos.

Pažymėtina, kad didesnę dalį vaikų (70,5 proc.) retai įsivertina veiklos rezultatus ir tik trečdalis jų tai daro dažnai. Tai rodo, kad globotiniai stokoja atsakomybės už veiklos rezultatus arba nėra prati-

nami jos imtis. Tai patvirtina ir kitų autorių (Braslauskienė, 2000 ir kt.) padarytos išvados, kad globos namų ugdytiniai retai pratinami įsivertinti veiklos rezultatus.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad daugiau nei pusė tirtų vaikų (nuo 52,4 iki 67 proc.) retai *įsijungia į grupės veiklą* ir teikia siūlymus, kaip ją atlikti. Tačiau dirbant grupėje dauguma globotinių (nuo 58,1 iki 69,5 proc.) linkę palaikyti humaniškus santykius: domisi kaip sekasi kitiems, nenuvertina kitų vaikų, dalinasi turimomis priemonėmis, tariasi su kitais, leidžia kitiems išsakyti savo nuomonę. Kita vertus, akivaizdu ir tai, kad trečdaliui tirtų vaikų retai pavyksta kurti palankius santykius grupėje. Taip pat tyrimu atskleista, kad apie pusę tiriamųjų (52,4 proc.) nėra linkę pasitikėti kitais. Gauti rezultatai atitinka ir kitų tyrėjų (Samošonok, 2005; Braslauskienė, 2000) išvadas, kad globos namų ugdytiniai nepasitiki kitais, yra labiau įtarūs. Tuo tarpu pasitikėjimas yra būtina bendradarbiavimo sąlyga. Be to, paaiškėjo, kad dauguma globos namų ugdytinių (68,6 proc.) nelinkę pagirti kitus, sakyti komplimentus. Kitų pagyrimas, komplimentų sakymas veiklos metu skatina geriau dirbti, palaikyti draugiškus santykius.

Išvados

Socialinių įgūdžių tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų, gyvenančių globos namuose, *percepcinių* (bendravimo situacijų pažinimo), *komunikacinių* (kontakto užmezgimo, kontakto (verbalinio ir neverbalinio) palaikymo), *interakcinių* (empatijos, konfliktų sprendimo, savireguliacijos, *veiklos ir bendradarbiavimo* (veiklos planavimo, jos organizavimo ir vertinimo, darbo grupės veikloje) įgūdžių lygis nėra aukštas. Be to, *percepcinių* įgūdžių lygis yra žemesnis nei komunikacinių arba interakcinių, o ypač veiklos ir bendradarbiavimo.

Globos namų vaikų menki *percepciniai* įgūdžiai. Daugiau nei pusei jų sunku įvertinti konkrečią bendravimo situaciją, o ypač suprasti kitų žmonių emocinę būseną bei dominuojančius jausmus.

Globos namų vaikų *komunikacinių* įgūdžių lygis taip pat nėra aukštas. Pusė šių vaikų patiria sunkumų užmezgant ir palaikant kontaktą: jiems retai pavyksta tinkamai susipažinti ir mandagiai kalbėtis su kitais žmonėmis, tinkamai įsijungti į pokalbį ar veiklą, išklausti kitą, palaikyti akių kontaktą, valdyti savo kalbėjimo tempą ir toną.

Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad globos namų vaikai stokoja ir *interakcinių* įgūdžių: savireguliacijos, empatijos, konfliktų sprendimo. Apie pusę minėtų vaikų turi sunkumų palaikant tarpusavio sąveiką, nes jiems sunkiai sekasi suprasti, ką išgyvena kitas žmogus ir tinkamai atsakyti į kito jausmus, taip pat tinkamai spręsti konfliktus bei susitvardyti.

Globos namų vaikai stokoja *veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžių*, ypač veiklos organizavimo ir vertinimo. Nors globotinių dalyvavimo grupės veikloje įgūdžiai didesni nei kiti šios srities įgūdžiai, bet vis dėlto apie pusę jų šių įgūdžių stokoja.

Literatūra

1. Almonaitienė, J.; Antinienė, D.; Ausmanienė, N.; Lekavičienė, R.; Matulienė, G.; Ruibytė, L.; Vasiliauskaitė, Z. Bendravimo psichologija. Kaunas: Technologija, 2001.
2. Aukštkalnytė, D. Būsimųjų mokytojų rengimas pedagoginiam bendravimui. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2000.
3. Baršauskienė, V.; Janulevičiūtė, B. Žmogiškieji santykiai. Kaunas: Technologija, 1999.
4. Braslauskienė, R. Bešeimių vaikų ugdymo ypatumai globos institucijose (socialinis ir psichologinis aspektas). Daktaro disertacija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2000.
5. Bukowski, W.M.; Rubin, K.H.; Parker, J.G. *Social Competence: Childhood and Adolescence*. 2001. <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=W-WA-A-A-WW-MS> [žiūrėta 2003-04-01].
6. Cicchetti, S.L.; Toth S.L. *Child abuse, child development and social policy*, 1993.
7. Fiske, J. *Introduction to communication studies*. London: Routledge, 1997.
8. Goleman, D. Emocinis intelektas. Vilnius: Presvika, 2001.
9. Goštautas, A.; Pakrošnis, R.; Čepulienė, V.; Pilkauskienė, I.; Ražanas, K. Bendravimo ugdymo priemonių efektyvumas dirbant su vaikų globos namų auklėtiniais. Specialusis ugdymas. 2005. Nr.1 (12), p. 137–146.
10. Grebliauskienė, B. Etapinė nerašytinių komunikacinių mokėjimų ugdymo sistema. Vilnius: Žara, 1999.
11. Ignatavičienė, K. Apie konfliktus ir jų sprendimą. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003.
12. Johnson, D.W.; Johnson, R.T.; Smith, K.A. *Active Learning: Cooperation in the College Classroom*. Edina: International Book Company, 1991.
13. Jovaiša, L. Edukologijos pradmenys. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001.
14. Kaffemanas, R. Globos namų ir specialiųjų mokyklų auklėtinių elgesio problemos. Specialusis ugdymas. 2000. Nr. 2.
15. Kontautienė, R. Bendradarbiavimo sistema ir jos valdymas mokykloje. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.

16. Kviestkienė, G. Pozityvioji socializacija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.
17. Lekavičiene, R. Socialinės kompetencijos vertinimo metodologijos modifikavimas. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2000.
18. Leliugienė, I. Socialinė pedagogika. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2003.
19. Maršalas, T. Geri santykiai. Kaip juos sukurti ir kaip atkurti. Vilnius: Reformatų knygos, 2002.
20. McGinnis, E.; Goldstein, A. P. *Skillstreaming the Elementary School Child*. Champaign. Illinois: Research Press Company, 1990.
21. Merrell, K. W.; Gimpel, G. A. *Social Skills of Children and Adolescents: Conceptualization, Assessment, Treatment*. London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1998.
22. Pileckaitė – Markovienė, M.; Lazdauskas, T. Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007.
23. Radzevičienė, L. Globos institucijose augančių kūdikių emocijų raida. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006.
24. Rosenberg, M. E. Bendravime be pykčio. Kaunas: Šviesa, 2000.
25. Rubin, K.H.; Rose-Krasnor, L. *Interpersonal Problem Solving. Handbook of Social Development*. New York: Plenum, 1992.
26. Samašonok, K. Paauglių, gyvenančių globos namuose ir pilnose šeimose, savęs vertinimo ypatumai. *Specialusis ugdymas*. 2005. Nr. 2(13), p. 101–110.
27. Samašonok, K.; Gudonis, V. Globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose. *Specialusis ugdymas*. 2007. Nr. 1(16), p. 54–67.
28. Samašonok, K.; Žukauskienė, R. Globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, mokyklinės adaptacijos ir kompetencijos ypatumai. *Socialinis darbas*. 2004. Nr. 3(2), p. 119–129.
29. Suslavičius, A. Socialinė psichologija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
30. Teresevičienė, M.; Gedvilienė, G. Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2003.
31. Verderber R. F.; Verderber K. S. *Inter – act* (5th ed.). Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1989.
32. Želvys, R. Bendravimo psichologija. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995.
33. Žemaitis V. Bendravimo etika: žodynėlis. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1998.
34. Андреева, Г. М. Психология социального познания. Москва: Аспект пресс, 1997.
35. Гришина, Р. И. Психология конфликта. Санкт-Петербург: Питер, 2000.
36. Mehl, J. Социальное компетентность как цель психотерапии: проблемы образа я в ситуации социального перелома. *Вопросы психологии*. 1995. No. 5, p. 61–69.
37. Реан, А. А.; Коломинский, Я. А. Социальная педагогическая психология. Санкт-Петербург: Питер, 2000.

PECULIARITIES OF SOCIAL SKILLS OF CHILDREN IN RESIDENTIAL CARE

Dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolas Romeris University

Renata Paigozina

Mykolas Romeris University

Summary

The article provides the results of the research of social skills of children in residential care. The greatest attention is given to disclosure of the peculiarities of perception, communication, interaction, activity planning, activity organization and collaboration skills of these children. For this purpose firstly social skills were characterised. The reliability of the research was checked with the help of the statistical analysis. The analysis of factors has validated the importance of the identified social skills and the significance of their empirical manifestations.

Research was organized in September-October 2008 with 105 children in residential care. The data shows that level of social skills of children in residential care is low: half of investigated children lack those skills. Therefore, the issue on the need to train the social skills for children in residential care proves to be relevant.

Keywords: social skills, perception, communication, interaction, activity planning, activity organization, collaboration skills